
KÖNYVJELZŐ

KOLOZSVÁRI OLVASMÁNYOK

KUSZTOR ADÉL

A határon túli magyar nyelvű felsőoktatás talán legjelentősebb központjában a földrajztudomány is hallható magyarul. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem földrajz szakának magyar nemzetiségű diákjai anyanyelvükön tanulhatják mindazokat a tantárgyakat, amelyeket magyar tanáraik adnak elő nekik. Az egyetem magyar nemzetiségű tanárai között pedig a romániai geográfia jeles képviselőit találjuk. Annak ellenére, hogy a romániai földrajzosok elsődleges profilja még ma is a természetföldrajz, a feltörekvő fiatalok között egyre több a társadalomföldrajz különböző területeinek magasan képzett művelője. A földrajz szakos hallgatók összesített száma is folyamatosan nő, számuk évfolyamonként már meghaladja a száz főt, ugyanis a magyarországi – és más dél-, kelet- és közép-európai – felsőoktatási változásokhoz hasonlóan Kolozsváron is évről évre egyre többek számára nyílnak meg az egyetem kapui. A hallgatói létszámhoz viszonyítva az oktatók aránya egyre kisebb – ebből a szempontból a magyar nemzetiségű diákság helyzete kedvezőbb, mert a magyar nyelvű órákat a tömegképzés áramában ők kisebb csoportokban, ember(tanár)közeliben tanulhatják.

A nemzetiségi diákok anyanyelvű képzésének támogatására a Babeş-Bolyai tanárai saját jegyzeteket készítenek magyarul, amelyek beilleszkednek az egyetemi földrajzoktatás tantervi struktúrájába. Megjelenésük viszont nemcsak a magyar nyelven folyó oktatás erősítésére szolgál, hanem a romániai magyar nyelvű földrajztudomány fejlődésére is.

Az általános földrajz témakörében kötelező tantárgyként *Kovács Csaba Miklós Általános népességföldrajzával (Presă Universitară Clujeană, 2006, Kolozsvár)* találkoznak a diákok. A részdiszciplína általános, bevezető jellegénél fogva a jegyzet első oldalain a népességtudományok és a földrajz kapcsolata bontakozik ki. A népesedési elméletek bemutatásával alapvető szociológiai fogalmak kerülnek tisztázásra, miközben a népességföldrajz sajátos szemlélete is kikristályosodik. A népesedési elméletek kapcsán szó esik közgazdaságtani megközelítésről (pl. Smith, Ricardo), Malthus klasszikus elméletéről, majd a demográfiai átmenet elemzése során a mai társadalmak összetételének területi sajátosságairól is beszél a szerző, rávilágítva a térbeli egyenlőtlenségek szerepére a népesedési folyamatok terén. A népesedési elméletek fejlődésébe ágyazva a földrajztudomány történetéből is kapunk egy szeletet, az emberföldrajz megjelenésétől a modern társadalomföldrajzi elemzésig.

Az ember (*Homo sapiens*) kifejlődését és földi elterjedését hosszú oldalakon követhetjük végig. Az evolúciós elmélet alakulását, eredményeit, kérdőjeleit, a főemlősök evolúciójának fázisait földrajzosok számára már-már biológiai-paleontológiai részletességgel olvashatjuk. Kontinensről kontinensre járhatunk a mai ember nyomában térbeni-időbeli elterjedését vizsgálva, ezzel együtt a mai népcsoportok eloszlására is magyarázatot kapunk.

A népesség területi eloszlását, a népsűrűség globális különbségeit részletező fejezet számba veszi azokat a természeti-társadalmi tényezőket, amelyek befolyásolják a népesség térbeli elterjedését és a társadalmak eltérő működését, újabb példákkal alátámasztva népességföldrajz és egyéb tudományágak szoros kapcsolatát. Megtaláljuk ebben a részben a legfontosabb témához kapcsolódó demográfiai fogalmak (lakónépesség, állandó népesség stb.) definíció jellegű magyarázatát, ahogy a további fejezetekben is a vonatkozó fogalmakat, például a népesség dinamikájához kötődően a termékenységi, halálzási, szaporodási mutatók leírását, kiszámítási módját. Egyetemi jegyzetként így a könyv teljesítette legfontosabb feladatát, alaposan tisztázta, kontextusba helyezte a szakkifejezéseket, példákkal támasztotta alá a bemutatott jelenségeket.

Olvashatunk a világnépesség számbeli fejlődéséről, az ezekkel kapcsolatos előrejelzésekről, a lehetséges következményekről, majd a népesség nemek, korcsoportok, családi állapot szerinti szerkezetéről. A világ társadalmából merített tipikus példák mellett Románia népességföldrajzi viszonyiról is képet kapunk.

A népesség társadalmi-gazdasági helyzetéről szóló fejezeten belül kerül sor a lakosság településtípusok szerinti eloszlásának, etnikai, vallási csoportjainak bemutatására, a nagyasszok, rasszok földrajzi elterjedésének, valamint a foglalkozási szerkezet legfontosabb jellemzőinek (úgy mint gazdasági aktivitás, foglalkozási ágak, munkanélküliség) ismertetésére. Az utolsó fejezet a népesség mobilitásával foglalkozik. Az alapvető fogalmak (vándorlási különbözet, fluktuációs mérték stb.) magyarázata után a migráció motivációs hátterének különböző elméleteit ismerhetik meg a diákok, majd a jelenkori migrációs folyamatok legfontosabb jellemzőit.

A jegyzet bőséges összefoglalója a népességföldrajzi ismereteknek. Szerepel benne a diszciplína minden lényeges momentuma, néhol részletezettségében túl is nyúlik tankönyvi szerepén. Fontos érdeme, hogy nem szorítkozik kizárólag a földrajzi aspektusokra, hanem a jelenségek magyarázatánál kitér a kapcsolódási pontokon más társadalom- vagy éppen természettudományok felé.

Nagy Egon: Az Európai Unió földrajza (Presă Universitară Clujeană, 2006, Kolozsvár) című jegyzete kisebb terjedelmű egyetemi tankönyv – bár oldalszámát igencsak befolyásolja az apró betűméret. A kisebb terjedelmet persze az is magyarázza, hogy a tantárgyi felosztás szerint az Európai Unió földrajza az Európa regionális földrajza című tárgy mellett kerül oktatásra, amely pedig magában foglalja a kontinens természetföldrajzi adottságainak és az egyes országok regionális földrajzának tanítását. Ebben a könyvben tehát nem volt szükség a domborzati viszonyok országonkénti ismertetésre. Ez azonban nem tette könnyebbé a szerző dolgát. Mi marad tehát, amit az integráció területi viszonyairól el lehet mondani? Az unió

egészéről, mint egységes területi entitásról szól tehát a könyv, felülemelkedve az alkotó államok sajátos vonásain, egyedi jellegzetességeiken. Az EU-n belüli területi egyenlőtlenségek alapjául sem a nemzetek, hanem a régiók szolgálnak.

A tankönyv szinte kötelező részeként szerepel az integráció születésének, fejlődésének története, amit az egyetemi oktatásban rögtön ki is lehet egészíteni a bővítési folyamat legújabb fázisával. Mára már az időközben tagországgá vált Románia számára is alapvető ismereteket jelent az Európai Unió története és működése.

Mégsem maradt ki teljesen a leírásból a természeti viszonyok rövid bemutatása, mindez azonban – mint az EU rendelkezésére álló természeti erőforrások együttese –, a versenyképesség és a gazdasági fejlődés tükrében történik. Ugyanígy, az integráció egészének jövőjét, társadalmi-gazdasági fejlődését szem előtt tartva részletesen foglalkozik a tankönyv a népesség különböző tulajdonságok szerinti eloszlásával (pl. vallásosság), a városodás folyamatával, migrációs tendenciákkal, demográfiai folyamatokkal (elsősorban az elöregedés problémájával). Külön fejezetet kapott az EU két, talán leghangsúlyosabb közös politikája: a mezőgazdasági politika és a regionális politika. Ezek mellett a szerző az ipari szerkezetváltást és következményeit, valamint a szolgáltatási szektor növekvő szerepét (közlekedési fejlesztések, idegenforgalom) emeli ki külön részben.

Bőséges adatbázissal szolgál a tankönyv, egészen részletes táblázatokat találunk például a városodás tendenciái, a mezőgazdaság egyes területei (erdősültség, búzatermelés stb.), infrastrukturális ellátottság, a kereskedelmi tevékenység mutatóiról.

Az Európai Unió területi egyenlőtlenségeinek elemzésekor a szerző elsődleges kérdése a versenyképesség megvalósulása. Ez az integráció egyik legfontosabb célja is, az egyes működési területek esetében kitűzött politikák ennek a célnak vannak alárendelve. Ebből a nézőpontból a szerző folyamatosan értékeli is az EU gazdasági-társadalmi folyamatait és az irányító politikákat. Mindenekelőtt az agrárpolitikát kritizálja, mert szerinte az az integráció gazdasági fejlődésének legnagyobb gátja.

Az utolsó fejezet az unió belső kohéziójáról, a világgazdaságban elfoglalt helyéről és jövőjéről szól. Kétségeit, kritikáit fogalmazza meg a szerző az unió politikákkal szemben. Úgy gondolja, az Európai Unió versenyhátrányban van a világgazdasági triád másik két tagjával – Japánnal és az Egyesült Államokkal – szemben, és nem is a legjobb utat választotta a hátrány ledolgozása érdekében. Csokorba szedve olvashatjuk itt azokat a legfontosabb rizikótényezőket, amik az EU jövőbeni fejlődésének gátjai lehetnek. Ezek közül a geopolitikai–stratégiai tényezők között szerepel az unió nemzeti, nemzetállami széttagoltsága, a jövőbeni bővítés vegyes megítélése, kérdéses hatásai, az egyes tagállamok politikai önállóságához való ragaszkodása, az összehangolt külpolitika hiánya, valamint a hiányzó közös stratégiai–védelmi koncepció. A gazdasági tényezők kulcsfogalmai a versenyképesség és a szolidaritás, ezek megvalósulásában az EU-t mind Japán, mind az USA megelőzi. Ennek legfontosabb okait a következőkben látja a szerző: a kutatás-fejlesztési szektor elhanyagolása, a relatíve kevés munkaórák száma, a lakosság elöregedése, a munkaerő kisebb mértékű mobilitása (ami a keleti bővítéssel csak fokozódott), a közös gazdasági törvénykezés valós gyakorlatának hiánya, az államháztartási reformok halogatása mind a tagállamok,

mind a közösség szintjén. Mindezek olyan problémás területei az Európai Unió működésének, amik átgondolása nélkül a gazdasági fejlődés további útja is veszélyben forog, a világgazdasági centrumoktól való lemaradás pedig prognosztizálható.

A terület- és településfejlesztő geográfusok alapvető szakmai tankönyve *Benedek József: Területfejlesztés és regionális fejlődés (Presă Universitară Clujeană, 2006, Kolozsvár)* című munkája.

A tankönyv elméleti háttérben ott találjuk a regionális gazdaságföldrajz, regionális gazdaságtan, regionális tudomány alapjait, a klasszikus gazdasági, gazdaságföldrajzi megközelítéstől végigvezetve napjaink regionalizált gazdaságirányításának világába. A száraz elméleti részek között szakmai előképzettség hiányában még nehéz eligazodni, ebben segít a diákoknak könyv világos szerkezete, átlátható szerkesztése. A területfejlesztés gyakorlatát a regionális növekedés különböző elméleteivel alapozza meg, és ezeket az elméleteket állandóan szem előtt tartva magyarázza azt. A tényleges fejlesztési programok megvalósulása, a gyakorlati munka az elmélet mellett kicsit háttérbe szorult, de a bőséges európai és hazai (romániai) példákvaló szemléltetés mégis életközeli bbe teszi a teóriákat.

A tankönyv első fele tiszta elmélet. Először interdiszciplináris jellegükben magyaráz és tudománytörténeti kontextusba helyez olyan alapvető fogalmakat, mint a tér, a területpolitika, telephely, térszerkezet, térbeliség, régió, regionalizálás stb. A klasszikus telephelyelméletektől (pl. központi helyek elmélete) kiindulva eljutunk az új gazdaságföldrajz modern szemléletéhez. A regionális növekedés tényezőinek számba vétele után a különböző fejlődésemelletek ismertetése következik, mint a neoklasszikus, új (endogén), poszt-keynes-i elméletek, az exportbázis elmélete, a polarizációs vagy függőségi, az evolucionionista-történelmi elméletek, a regulációs elmélete, a dinamikus fejlődési elméletek és az új regionalizmus.

A második részben a területfejlesztés gyakorlati oldaláról közelítünk, például véve a romániai gyakorlatot, és két területi szinten vizsgálhatjuk meg a területfejlesztés egyes részfolyamatait. Állami szinten a Nemzeti Fejlesztési és a Nemzeti Területfejlesztési Tervvel ismerteti meg a leendő szakembereket a szerző. A hivatalos dokumentumot értékeli, magyarázatokkal, kiegészítésekkel és módosító javaslatokkal látja el. A Nemzeti Fejlesztési Terv és a Regionális Fejlesztési Tervek ismertetése közben világossá válik a területfejlesztés gyakorlati menete a dokumentációs fázistól (törvényi keretek, területfejlesztési politikák letétele) a helyzetelemzésen, a diagnózis megállapításán (problémák feltárása), a javaslatlétel megtételén (stratégiák, cselekvési programok, prognózisok, pénzügyi tervezés) át az alkalmazásig, majd az ellenőrzés, monitorizálás fázisáig. Részletesen olvashatunk a Nemzeti Területfejlesztési Tervről, mint a romániai területfejlesztés legfontosabb dokumentumáról, amiből a területfejlesztési politika legfőbb prioritási területei kiviláglanak.

Külön fejezetet kapott a romániai sajátos problémákkal küzdő régiók bemutatása, mint a régi ipari és innovatív régiók, valamint ezek lehatárolásának problémái. Ezután a hátrányos helyzetű és támogatott övezetek jellemzése következik, hiszen a támogatásra szoruló területek kijelölése a területfejlesztés kiemelt feladata. Romániában ún. ipari szerkezetváltási övezeteket (összesen 11 darabot) határoz meg a

Nemzeti Területfejlesztési Terv, amelyek a PHARE 2001 programból kaptak támogatást. Ezeknél a fennálló problémák és a meglévő fejlesztési lehetőségek felmérése volt egy igen fontos feladat. Ezeket a régiókat a szerző részletesen bemutatja a tankönyvben, az eredeti fejlesztési dokumentumban leírtakat kiegészítve és javítva.

A következő fejezet a Nemzeti Területfejlesztési Terv meglévő részeinek bemutatása, úgymint a közlekedési útvonalak, a vizek, a védett területek, a településhálózat és a természeti kockázati területek (környezetszennyezés által veszélyeztetett területek) részei. Ezek egyben jelzik a román területfejlesztés legfontosabb célterületeit. A következőkben kidolgozásra kerül még a turizmussal és a vidékfejlesztéssel foglalkozó fejezet.

A regionális területfejlesztés három modelljét mutatja be a szerző: a német, a brit és a francia modell működésének ismertetése után tér rá a Romániában – vagy akár más átalakuló kelet-európai országban – alkalmazható fejlesztési módra. A 8 román fejlesztési régió területfejlesztési tervének legfontosabb tartalmi egysége az adott területen észlelt problémák, zavarok feltárása és a megoldások, javaslatok tétele a társadalom-gazdaság egyes szakterületein (szakdoménium) belül.

Ezt követően a regionális fejlesztési stratégiák felsorolása következik. Ezek azok a stratégiák, amelyek közül a szakembereknek ki kell választaniuk a legmegfelelőbbet, ami az aktuális probléma megoldásához vezet az adott területi viszonyoktól függően. Ez az, amit a területfejlesztőnek szem előtt kell tartania, és megfelelő felkészültséggel választani. Az itt bemutatott stratégiák – az integráció vagy lekapcsolás stratégiája, a kiegyensúlyozott funkcionális terek vagy a munka funkcionális-területi megosztásának stratégiája, a növekedési pólusok elmélete, a keresleten és a kínálaton alapuló regionális stratégia technológiai parkok vagy az endogén regionális fejlesztés stratégiája. Az egyes stratégiák bemutatásán túl a szerző a helyi – vagy a romániaihoz hasonló problémákkal küzdő kelet-európai – viszonyokhoz való alkalmazhatóságot is vizsgálja, segítve ezzel a leendő szakemberek mérlegelését.

Románia területi fejlettségének egyenlőtlenségei nem elhanyagolhatóak, az egyes régiók és megyék közötti különbségek – elsősorban történelmi-gazdasági meghatározottság alapján – éles fejlődési törésvonalakat rajzolnak ki. A fejlettség csúcsán az országon belül a főváros és régiója áll, majd a Bánát és Erdély délkeleti része követi. Komoly elmaradást szenvednek az ország keleti részén fekvő moldvai régiók. Az Európai Unióhoz történt 2007. január elsejei csatlakozás a romániai területfejlesztést is több lehetőséghez juttathatja, de a megoldás kulcsa a szakértők kezében marad. A regionális különbségek csökkentése az integráción belül is a területfejlesztő szakemberek megoldásaira vár.

